

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ РОЗВИТКУ ЯК ЧИННИК ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Павлюк К.В., д.е.н., доцент, головний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Павлюк С.М., к.е.н., головний спеціаліст планово-організаційного
відділу центру наукових досліджень Національного банку України

У статті проаналізовано динаміку інвестицій в основний капітал, в тому числі за рахунок бюджетних коштів, обґрунтовано діяльність формування Інвестиційного фонду України як інструменту державної інвестиційної політики і чиннику розвитку державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері.

Ключові слова: інвестиції в основний капітал, Інвестиційний фонд України.

ВСТУП

Одним із основних напрямів забезпечення стабілізації і подальшого зростання економіки України на сучасному етапі є подальше реформування системи управління економікою. Дійовим засобом підвищення ефективного функціонування державної власності є розвиток партнерських відносин держави і бізнесу, що дозволить залучити в державний сектор економіки додаткові фінансові ресурси, насамперед інвестиційні. У такій системі відносин відбувається об'єднання фінансових ресурсів і потенціалів держави і бізнесу, що сприяє підвищенню ефективності використання наявних ресурсів. При цьому інвестиційні ресурси є вирішальним фактором забезпечення економічного зростання на етапі інноваційного розвитку.

Протягом минулих років економічних перетворень в Україні мали місце серйозні вади в інвестиційних процесах, які містять у собі суттєву загрозу суспільному відтворенню й економічній безпеці країни у стратегічному контексті. Значне скорочення інвестицій, особливо значне падіння інвестицій за рахунок бюджетних ресурсів свідчить про наявність серйозних проблем і викривлень в економічних відносинах.

Залученню додаткових інвестиційних ресурсів у державний сектор економіки, економії бюджетних коштів і в той же час розширенню доступу суб'єктів підприємництва до фінансових ресурсів держави сприятиме формування і розвиток державних фінансових інститутів, зокрема Інвестиційного фонду України.

Відомий учений В. Новожилов на перший план висував проблему взаємозв'язку інноваційного розвитку з питаннями ефективності основного капіталу і капітальних вкладень. Пол Ромер вважав, що технологія розвивається прямо пропорційно ресурсам, що вкладаються в неї. Інвестиції додають цінності технологіям, а технології — інвестиціям, і це є добрим замкнутим колом, оскільки сприяє економічному зростанню [1]. Проблема додаткового залучення інвестиційних ресурсів шляхом розвитку партнерських відносин держави і приватного сектора присвячені дослідження Д. Амунца, В. Варнавського, Я. Кузьміна та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є обґрунтування доцільності формування Інвестиційного фонду України як інструменту державної інвестиційної політики і чиннику розвитку державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні протягом 1991-1997 років відбувався величезний інвестиційний спад. Загальний обсяг капітальних вкладень у країні порівняно з 1990 роком становив у 1997 році лише 20,7%, а їхня частка у ВВП скоротилася з 18,6% у 1990 році до 13,3% у 1997 році, тобто скорочення інвестицій в основний капітал набагато випередило зменшення обсягу ВВП. Зниження інвестицій було особливо помітним у будівництві об'єктів виробничого призначення і порівняно меншим — невиробничого, що відображало зміну структури інвестиційного попиту. Так, питома вага капіталовкладень в об'єкти виробничого призначення зменшилася з 72% у 1990 році до 66% у 1997 році, а в об'єкти невиробничого призначення збільшилася, відповідно, з 28 до 34% [2, с. 46]. Починаючи з 1998 року в Україні спостерігається позитивна динаміка інвестицій в основний капітал. Однак обсяг інвестицій в основний капітал за 2004 рік становив лише 43,5% від їхнього обсягу за 1990 рік. У 2006 році частка інвестицій в основний капітал у ВВП порівняно з 2005 роком зросла на 2,2%, а у 2007 році порівняно з 2006 роком зросла на 3,1%.

У 2008 році частка інвестицій в основний капітал у ВВП зменшилась порівняно із 2007 роком на 1,9%. У 2009 році відбулося значне падіння інвестицій порівняно з 2008 роком. Так, інвестиції в основний капітал у січні-червні 2009 року зменшилися порівняно з відповідним періодом минулого року на 3-4%. Динаміку інвестицій в основний капітал та їхнє співвідношення з ВВП наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал у 1992-2008 роках

Роки	Номінальний валовий внутрішній продукт (ВВП), млн. грн. (1992-95 рр.-млрд. крб.)	Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах). млн. грн. (млрд. крб. до 1995 р. включно)	Відношення інвестицій в основний капітал до ВВП, %	Темпи приросту (зниження) до попереднього року	
				реального ВВП, %	інвестицій в основний капітал, %
1992	5033	866	17,2	-9,9	-36,9
1993	148273	29310	19,8	-14,2	-10,4
1994	1203769	228033	18,9	-22,9	-22,5
1995	5451642	937816	17,2	-12,2	-28,5
1996	81519	12557	15,4	-10,0	-22,0
1997	93365	12401	1,3; >	-3,0	-8,8
1998	102593	13958	13,6	-1,9	6,1
1999	130442	17552	13,5	-0,2	0,4
2000	170070	23629	13,9	5,9	14,4
2001	204190	32573	16,0	9,2	20,8
2002	225810	37178	16,5	5,2	8,9
2003	267344	51011	19,1	9,6	з 1,-5
2004	345113	75714	21,9	12,1	28,0
2005	441452	93096	21,1	2,7	1,9
2006	537667	125254	23,3	7,1	19,0
2007	712945	188486	26,4	7,6	50,5
2008	949864	233081	24,5	2,1	23,7

Джерело: розраховано автором за даними Держкомстату України.

Скорочення інвестицій в основний капітал призводить зростання незавершеного будівництва. Станом на 01.01.2009 р. в Україні налічувалося 19989 об'єктів, що знаходились у стадії незавершеного будівництва (не враховуючи індивідуальні житлові будинки). Із загальної кількості незавершених об'єктів 38,8% знаходяться у стадії будівництва, а будівництво 61,2% — тимчасово припинене або законсервоване. У стадії незавершеного будівництва знаходиться 13,7 тис. будівель та 6,3 тис. інженерних споруд. Розподіл їх кількості за станом будівництва на 01.01.2009 р. наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Стан та обсяги незавершеного будівництва в Україні, станом на 01.01.2009 року

	Загальна кількість об'єктів, од.	У тому числі об'єкти, будівництво яких			
		здійснювалось		тимчасово припинено або законсервовано	
		кількість об'єктів, од.	у % до загальної кількості	кількість об'єктів, од.	у % до загальної кількості
Будівлі:	13682	5035	36,8	8647	63,2
житлові	4645	1750	37,7	2895	62,3
нежитлові	9037	3285	36,3	5752	63,7
інженерні споруди	6307	2724	43,2	3583	56,8
Всього	19989	7759	38,8	12230	61,2

Джерело: за даними Держкомстату України.

За січень-серпень 2009 року обсяг виконаних будівельних робіт становив 46,4% до відповідного періоду минулого року.

Увесь досвід трансформаційних перетворень в Україні показав, що перехідна економіка держави, не підтримана значними іноземними інвестиціями, не може у своїй трансформації в ринкову економіку здійснити її модернізації без прямого втручання держави. Також значно скоротилися обсяги капіталовкладень за рахунок коштів державного бюджету, про що свідчать дані табл. 3.

Розв'язання проблем пошуку джерел фінансування державних інвестицій в економіку, збільшення їхніх обсягів, підвищення ефективності використання державних інвестиційних ресурсів потребує консолідації зусиль держави і приватного сектору в інвестиційному процесі, створення відповідних фінансових інститутів.

Таблиця 3

Динаміка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету в 1992-2008 роках

Роки	Інвестиції в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету, млн. грн. (млрд. крб. до 1995 року включно)	Відношення інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету до загального обсягу інвестицій, %	Відношення інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету до ВВП, %
1992	242,5	28	4,8
1993	6448,2	22	4,3
1994	52447,6	23	4,4
1995	205415	21,9	3,8
1996	1907	15,2	2,3
1997	1043	8,4	1,1
1998	1029	7,4	1,0
1999	1341	7,6	1,0
2000	1210	5,1	0,7
2001	1749	5,4	0,9
2002	1863	5,0	0,8
2003	3570	7,0	1,3
2004	7945	10,5	2,3
2005	5077	5,5	1,2
2006	6846	5,5	1,3
2007	10458	5,5	1,5
2008	11576	5,0	1,2

Джерело: розраховано автором за даними Держкомстату України.

За січень-червень 2009 року відбулося падіння інвестицій в основний капітал за рахунок бюджетних коштів порівняно з відповідним періодом минулого року на 25%.

Державні фінансові інститути розвитку в Україні — Український банк реконструкції і розвитку, Державна іпотечна установа, Укрексімбанк, державні лізингові компанії. На сьогодні їх діяльність ускладнюється як відсутністю середньострокової концепції розвитку, критеріїв ефективності діяльності, так і невеликим обсягом власного капіталу.

Пропонованими подальшими заходами у напрямі підвищення ефективності діяльності державних фінансових інститутів розвитку має бути розробка і затвердження Кабінетом Міністрів України концепції розвитку державних фінансових інститутів розвитку, які б визначали пріоритети кредитної політики державних банків розвитку і діяльності державних лізингових компаній, встановлювали критерії ефективності їх діяльності, давали оцінку необхідності і обсягу подальшого зростання їх капіталу.

З метою підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів в рамках державно-приватного партнерства, розширення доступу суб'єктів підприємництва до фінансових ресурсів держави необхідно, на наш погляд, формування Інвестиційного фонду України. Залучення коштів інвестиційного фонду розширить можливості бізнесу для реалізації великих інвестиційних проектів через механізми прямого фінансування, кредитування, а також надання державних гарантій. Такий Фонд може бути створений, спираючись на досвід зарубіжних країн [3, 4, 5, 6].

Необхідно законодавчо визначити дохідні джерела Інвестиційного фонду, причому має бути чітко сказано, що доходи Інвестиційного фонду є власністю держави як повноцінного, повноправного учасника ринкових відносин. Виходячи із цієї точки зору, треба вирішувати, які кошти Інвестиційного фонду спрямовуються на інвестиційні цілі на безоплатній і безповоротній основі, а які — на основі платності й поворотності. Напрями використання коштів теж мають бути затверджені законодавчо.

Завданням Інвестиційного фонду є: акумуляція інвестиційних ресурсів держави; державна підтримка пріоритетних і перспективних напрямів розвитку економіки; забезпечення цільового й ефективного використання фінансових ресурсів держави; узгодження державного і приватного інвестування; посилення контролю за ефективністю витрачання державних інвестиційних ресурсів.

Принципами функціонування Інвестиційного фонду є: гарантованість джерел створення; економічна паритетність — надання державної фінансової підтримки тим проектам або суб'єктам господарювання, які забезпечують максимальний економічний ефект від використання такої підтримки; економічна пріоритетність — визначення у встановлений спосіб пріоритетів розвитку економіки держави на певний проміжок часу; економічна ефективність витрачання бюджетних інвестиційних ресурсів; пайовий характер фінансування; диверсифікація ризику з приватним капіталом; конкурсність інвестиційних проектів; поверненість кредитів.

Джерелами формування Інвестиційного фонду можуть бути: частина коштів державного бюджету, передбачених для надання державної підтримки реалізації найважливіших інвестиційних і інноваційних проектів в економічній і соціальній сфері, які мають пріоритетне значення; доходи від приватизації державного майна; доходи від дооцінки приватизованого державного майна; внутрішні і зовнішні запозичення на інвестиційні цілі; надходження від розміщення державних цінних паперів на внутрішньому і міжнародному фінансових ринках.

Напрямами витрачання ресурсів Інвестиційного фонду мають бути:

- фінансування пріоритетних інвестиційних проектів виробничого спрямування, відібраних на конкурсній основі шляхом участі у капіталі (частки, паї);
- кредитування пріоритетних інвестиційних проектів виробничого спрямування на конкурсних засадах і економічно пільгових умовах;
- відшкодування частини відсоткової ставки за кредитами, залученими суб'єктами господарювання в комерційних банках;
- надання державних гарантій (повних або часткових) за зобов'язаннями конкретних суб'єктів господарювання;
- фінансування пріоритетних загальнодержавних соціальних інвестиційних програм на безповоротній основі;
- надання цільових інвестиційних субвенцій на розвиток соціально-культурної інфраструктури.

Пріоритетні напрями витрачання коштів у виробничій сфері мають базуватися на стратегії промислової інвестиційно-інноваційної політики держави — забезпеченні модернізації та структурної перебудови виробничого потенціалу, ефективного освоєння науково-технічних розробок, утвердження на цій основі України як високотехнологічної і конкурентоспроможної держави.

Загальнодержавними пріоритетами насамперед є стабілізація і розвиток паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), наукомістких високотехнологічних галузей промисловості, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках, сільськогосподарського виробництва і всього агропромислового комплексу (АПК). Саме ці сфери і є вирішальними у забезпеченні макроекономічної стабілізації, економічного зростання і в прискоренні до сучасної ринкової економіки. Вони гарантують державі енергетичну, технологічну і продовольчу безпеку.

Одним із важелів зростання економіки є інвестиції в програми дорожнього і житлово-комунального будівництва. Інвестування в житлове будівництво може бути генератором економічного піднесення, стимулюючи розвиток промисловості будівельних матеріалів, виробництво товарів широкого вжитку, довгострокового користування. Сплату пільгових відсотків за кредитами, наданими на індивідуальне житлове будівництво, може взяти на себе Інвестиційний фонд.

Кошти Інвестиційного фонду можуть спрямовуватися на фінансування інвестиційних проектів, відібраних на конкурсній основі, підприємств, установ, організацій державної форми власності. Щодо фінансування приватних інвесторів, то кошти на фінансування капітальних вкладень, передбачені у Інвестиційному фонді для підприємств, установ і організацій приватної форми власності, можуть надаватися таким підприємствам лише на умовах кредиту з виплатою відсотків на рівні облікової ставки Національного банку України або за умови передачі відповідно у державну чи комунальну власність еквівалентної одержаним коштам частки (паю, акцій) у статутному фонді отримувача коштів.

Претендент на державну фінансову підтримку за рахунок коштів Інвестиційного фонду повинен мати право вибору її форм: або надання кредитів на поворотній і платній основі, або надання державних інвестиційних ресурсів шляхом передачі в державну власність частини акцій (паю) підприємства. Як свідчить зарубіжна практика [6, с. 14] найбільш прийнятною для приватних інвесторів є форма спільного фінансування (з державою).

Управління Фондом розвитку здійснюватиме Кабінет Міністрів України, за дорученням якого уповноважений орган — Український банк реконструкції та розвитку — виконуватиме такі функції:

- здійснюватиме оперативне управління коштами Інвестиційного фонду;
- проводитиме аналіз, оцінку та відбір інвестиційних проектів для фінансування, кредитування і надання державних гарантій;
- забезпечуватиме узгоджене фінансування інвестиційних проектів за рахунок коштів інвесторів і коштів Інвестиційного фонду;
- надаватиме інвесторам від імені Кабінету Міністрів України державні гарантії за рахунок коштів Інвестиційного фонду;
- вестиме облік кредитних і гарантійних зобов'язань та стану їхнього виконання;
- здійснюватиме заходи щодо відшкодувань витрат Інвестиційного фонду, які виникли внаслідок виконання гарантійних зобов'язань держави;
- контролюватиме ефективність використання коштів Інвестиційного фонду, зокрема здійснюватиме контроль за достовірністю визначеної вартості будівництва і договірних цін на споруджуваних об'єктах із залученням коштів Інвестиційного фонду;
- накладатиме санкції за безпідставне завищення вартості будівництва.

З урахуванням завдань науково-технологічного оновлення будівництва має бути опрацьований перелік державних інвестиційних пріоритетів, реалізація яких передбачає розроблення окремо за

кожним із цих пріоритетів цільових інвестиційних програм, що можуть отримати статус державних лише після затвердження їх Верховною Радою України. Завданнями УБРР є першочергове інвестиційне забезпечення пріоритетних державних цільових програм за рахунок коштів Інвестиційного фонду; визначення на конкурсній основі підприємств — національних інноваційних лідерів, на яких покладатиметься функція основних суб'єктів реалізації державних інвестиційних програм.

З метою фінансування інвестиційних проектів, відібраних на конкурсній основі, надання кредитів інвесторам і державних гарантій переможцям інвестиційних конкурсів необхідно розробити порядок кредитування, гарантійного забезпечення і вкладення прямих інвестицій за рахунок коштів Інвестиційного фонду, а також типовий проект кредитної угоди між позичальником і Кабінетом Міністрів України.

Важливою умовою надання коштів із Інвестиційного фонду має бути наявність у позичальника власних коштів у розмірі не менш як 25% повного обсягу фінансування інвестиційного проекту, а для великих інвестиційних проектів — не менш як 10%. Така досить висока частка забезпечення інвестиційного проекту власними коштами інвестора зумовлена високим рівнем ризиків, пов'язаних із поверненням кредитів.

Треба також забезпечити диверсифікацію ризику держави з приватними інвесторами, тобто необхідна наявність співінвесторів і кредиторів, що готові надати кошти на фінансування чи кредитування інвестиційного проекту разом із державою, зокрема наявність у інвестора власних коштів.

Об'єднання фінансових (інвестиційних) ресурсів державного і приватного сектору дозволяє ефективніше вирішувати економічні і соціальні завдання. Причому, від такого об'єднання у формі ДПП виграють і бізнес і держава. Зрештою це служить підвищенню якості життя населення і посиленню конкурентоспроможності економіки.

Основа успішності об'єднання фінансових в т.ч. інвестиційних ресурсів у концепції ДІЛІ полягає в тому, що і держава і приватний сектор мають свої спеціалізації діяльності і свої переваги, при об'єднанні яких формується ця кооперація і створюється ефект синергії. З'являється можливість ефективніше працювати і досягати кращих результатів, насамперед у сфері інфраструктури.

На розвиток процесу об'єднання фінансових в.т.ч. інвестиційних ресурсів держави і приватного сектору впливають два різнонаправлених фактори: нестача державних фінансових ресурсів і наявність ресурсів у бізнесу. З одного боку в Україні і навіть у розвинених країнах держава не має достатніх фінансових ресурсів, щоб в повному обсязі створювати модернізувати, розширювати і обслуговувати інфраструктуру, що знаходиться у власності держави.

Потреби у сучасних і якісних інфраструктурних об'єктах постійно зростають. Разом з тим держава має можливість забезпечення сприятливих для приватного сектору умов для розвитку інфраструктурних проектів, наприклад, відведення землі для спорудження об'єктів інфраструктури, видача ліцензій, а також сприяння через застосування різних фінансових інструментів — надання державних гарантій, субсидій, пільгових кредитів та ін.

З другого боку, приватний бізнес має значні фінансові ресурси, які є мобільнішими, ніж державні; він часто випереджає державний сектор у технічних і технологічних нововведеннях. Однак, для нього часто ускладнений доступ до тих сфер, які традиційно вважаються державними, або ризики діяльності виявляються дуже високими.

З точки зору держави об'єднання фінансових ресурсів державного та приватного секторів дозволяє вирішувати цілий ряд важливих завдань: підвищення ефективності розбудови і управління інфраструктури; максимізація, на вкладені ресурси; витрачання державних фінансових ресурсів в сучасних умовах задля їх економії в майбутньому; концентрація інвестицій у ключових для суспільства проектах; передача значної частини ризиків до приватного сектора; стимулювання інноваційної діяльності через механізми конкуренції.

ВИСНОВКИ

Отже, найважливішим партнером для приватного сектору при реалізації великих інвестиційних проектів може бути Інвестиційний фонд України, про необхідність і доцільність створення якого мова йшла вище. Створення такого Фонду в Україні має важливе політичне значення з точки зору виявлення інтересу держави до розвитку партнерських відносин з приватним сектором, а також суттєве економічне значення для здійснення ефективної інвестиційної політики держави, сприяння залученню коштів приватних інвесторів, підвищенню конкурентоспроможності держави й економічному зростанню.

Одним з напрямів ефективного співробітництва держави і бізнесу в інвестиційно-інноваційній сфері є створення венчурного інноваційного фонду, який буде співфінансувати відібрані на конкурсній основі венчурні інноваційні фонди, що формуються приватними інвесторами. Венчурний інноваційний фонд, як свідчить зарубіжна практика, є ефективним механізмом стимулювання венчурного фінансування наукомістких інноваційних проектів. Необхідно розробити і прийняти постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок формування і використання коштів Венчурного інноваційного фонду».

Для реалізації заходів щодо державної підтримки малого підприємництва в інвестиційно-інноваційній сфері з урахуванням зарубіжного досвіду, доцільно надавати на конкурсній основі бюд-

жетні субсидії на створення закритих пайових інвестиційних фондів, які можуть формуватись органами місцевого самоврядування в рамках створення і розвитку інфраструктури підтримки малих підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байзаков С. Казахстанский опыт: системные принципы экономического управления. / С. Байзаков. — Астана, 2008. — 28 с.
2. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України. Т.1. Приорітети бюджетної політики та економічного зростання в Україні. — К.: НДФІ, 2004. — 640 с.
3. Динкевич А.И. Экономическое развитие современной Японии. / А.И. Динкевич // Деньги и кредит. — 1998. — №10. — С. 62-74.
4. Баятова И.М. Государственные финансы и управление ими в Великобритании на современном этапе. / И.М. Баятова, А.И. Строков. // Финансы и кредит. — 2002. — №22. — С. 96-103.
5. Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. / Питер Ф. Друкер — М.: Вильямс, 2004. — 270 с.
6. Тернавский А.А. Инвестиционный фонд РФ как инновационный инструмент государственной инвестиционной политики. / А.А. Тернавский, Е.М. Петрикова // Финансы. — 2007. — №11. — С. 13-17.